



Наукові перспективи  
Видавнича група



# НАУКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ



Випуск 5(71)

2026

**Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного  
управління**

*у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»*

***Наукові перспективи***

*№ 5(71) 2026*

*Київ – 2026*

*All-Ukrainian Assembly of Doctors of Science in Public Administration*  
*within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"*

# *Scientific Perspectives*

*№ 5(71) 2026*

*Kyiv – 2026*

ISSN (print) 2708-753

R30-04850

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5\(71\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5(71))

## Наукові перспективи: журнал. 2026. № 5(71) 2026. С.4798



*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 р. № 1188 журналу присвоєно категорію "Б" із галузей науки: державне управління, право та економіка*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології*

*Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 26.05.2026, № 11/5-26)*

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації  
Серія КВ № 24436-14376Р від 09.06.2020 р.

Журнал видається за підтримки Міжнародного економічного інституту (Есеніце, Чехія) та  
КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва"

*Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні та за кордоном*

*Видання розраховано на дослідників, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків*

INDEX COPERNICUS  
INTERNATIONAL

Academic  
Resource  
Index  
ResearchBib

Google

*Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи*

*Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.*

*Згідно Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15.01.2018 № 32, повнотекстовий доступ до наукових статей журналу представлений на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського НАН України та в Національному репозитарії академічних текстів*

### Головний редактор:



**Ільїна Анастасія Олександрівна** - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування, Державний торговельно-економічний університет (ДТЕУ) (Україна)



- Черниш Н.М.** 3563  
*ВПЛИВ ОСОБИСТОСТІ ТРЕНЕРА-ПСИХОЛОГА НА ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ У ГРУПІ*
- Чижишин О.І.** 3571  
*ВПЛИВ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ*
- Шаумян О.Г.** 3580  
*ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПРОЦЕСИ САМОЗМІНЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ*
- Шиловська О.М.** 3592  
*ІНТЕГРАТИВНА СТРАТЕГІЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ*
- Штепа О.С.** 3607  
*ПЛОДОТВОРНИЙ ОСОБИСТІСНИЙ СТАН: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ*
- Шуртигіна В.А., Сероштан І.В., Кобець Є.А.** 3619  
*ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРИЗЬ ПРИЗМУ САМООЦІНКИ ТА «Я-КОНЦЕПЦІЇ»*
- Щербакова І.М., Пасічник Н.О., Підпурна Г.О.** 3630  
*СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ*
- Яновська Т.А., Гончарова Н.О., Харченко А.С.** 3642  
*АНІМАЛОТЕРАПІЯ ЯК ДОПОМІЖНИЙ МЕТОД ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ*
- Яремко Р.Я., Коваль І.С., Руденко Л.А., Великий Р.Г., Лебединський Е.Б.** 3655  
*ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ І СТАТЕВОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ*
- Яригіна О.В.** 3667  
*ДИТЯЧА ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА ЯК ПРЕДМЕТ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ*
- Ярмолюк Д.І.** 3682  
*ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ*
- Яценко Т.В., Дунець Л.М., Парнюк Ю.С.** 3692  
*ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ТА КРИЗОВИХ УМОВАХ ВІЙНИ*



УДК 159.922.7:305-057.874:355/356

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5\(71\)-3655-3666](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5(71)-3655-3666)

**Яремко Роман Ярославович** кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології та педагогіки, факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності м. Львів, <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>

**Коваль Ігор Святославович** доктор педагогічних наук, начальник факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, <https://orcid.org/0000-0002-9204-9228>

**Руденко Лариса Анатоліївна** доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, <https://orcid.org/0000-0003-1351-4433>

**Великий Роман Георгійович** доктор філософії, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівського державного університету безпеки життєдіяльності м. Львів, <https://orcid.org/0000-0001-7445-8522>

**Лебединський Едуард Броніславович** кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, <https://orcid.org/0009-0005-6237-1119>

## **ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ І СТАТЕВОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ**

**Анотація:** Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми формування гендерної та сексуальної культури підлітків як важливої передумови професійного становлення майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони. Розкрито сутність понять «сексуальна культура» та «гендерна культура» у контексті соціально-психологічного розвитку особистості в підлітковому віці. Зазначено, що підлітковий вік є критичним етапом формування світогляду, моральних орієнтирів, ціннісних установок, соціальних ролей і моделей поведінки, які в подальшому впливають на професійне самовизначення та готовність до виконання службових обов'язків у сфері безпеки й оборони.

Особливу увагу приділено аналізу змісту та завдань сексуального виховання як системного процесу, спрямованого на формування у підлітків відповідального ставлення до власної сексуальності, поваги до прав і гідності інших людей, а



також навичок безпечної поведінки та міжособистісної взаємодії. Висвітлено роль сімейного виховання, соціального оточення та закладів освіти у створенні сприятливих умов для набуття підлітками знань, умінь і навичок, що становлять основу сексуальної культури. Наголошено, що своєчасне та належне сексуальне виховання сприяє зниженню рівня підліткової вагітності, сексуального насильства серед неповнолітніх та поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Окреслено необхідність упровадження комплексного, науково обґрунтованого підходу до реалізації програм гендерного та сексуального виховання у закладах освіти з урахуванням психологічних і вікових особливостей підлітків, а також специфіки підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони. Обґрунтовано, що розвиток гендерної та сексуальної культури у підлітковому віці є важливою складовою формування моральної відповідальності, етичної зрілості, комунікативної компетентності та психологічної готовності до професійної діяльності у сфері безпеки.

**Ключові слова:** статеve виховання, гендерна культура, сексуальна поведінка, фахівці з сектору безпеки та оборони.

**Yaremko Roman** Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Practical Psychology and Pedagogy, Lviv State University of Life Safety, Lviv, <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>

**Koval Ihor** Doctor of Pedagogical Sciences, Head of the Faculty of Psychology and Social Protection of the Lviv State University of Life Safety, Lviv, <https://orcid.org/0000-0002-9204-9228>

**Rudenko Larysa** Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Practical Psychology and Pedagogy at the Lviv State University of Life Safety. Lviv, <https://orcid.org/0000-0003-1351-4433>

**Velykyi Roman** PhD, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies and Intercultural Communication, Lviv State University of Life Safety, <https://orcid.org/0000-0001-7445-8522>

**Lebedynskiy Eduard** Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Department of Psychology and Pedagogy, Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, <https://orcid.org/0009-0005-6237-1119>



## FORMATION OF GENDER AND SEXUAL CULTURE OF ADOLESCENTS AS A PREREQUISITE FOR THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR

**Abstract.** The article presents a theoretical analysis of the problem of forming gender and sexual culture among adolescents as an important prerequisite for the professional development of future specialists in the security and defense sector. The essence of the concepts of "sexual culture" and "gender culture" is revealed in the context of the socio-psychological development of personality during adolescence. It is noted that adolescence is a critical stage in the formation of worldview, moral guidelines, value orientations, social roles, and behavioral models, which later influence professional self-determination and readiness to perform official duties in the field of security and defense.

Particular attention is paid to the analysis of the content and tasks of sexual education as a systemic process aimed at developing adolescents' responsible attitudes toward their own sexuality, respect for the rights and dignity of others, and the formation of safe behavior and interpersonal interaction skills. The role of family upbringing, the social environment, and educational institutions in creating favorable conditions for adolescents to acquire the knowledge, abilities, and skills that form the basis of sexual culture is highlighted. It is emphasized that appropriate and timely sexual education helps reduce the rates of teenage pregnancy, sexual violence among minors, and the spread of sexually transmitted infections.

The necessity of introducing a comprehensive, scientifically grounded approach to implementing gender and sexual education programs in educational institutions is outlined, taking into account the psychological and age-related characteristics of adolescents as well as the specifics of training future specialists in the security and defense sector. It is substantiated that the development of gender and sexual culture during adolescence is an essential component of forming moral responsibility, ethical maturity, communicative competence, and psychological readiness for professional activity in the field of security.

**Keywords:** sexual education, gender culture, sexual behavior, specialists in the security and defense sector.

**Виклад основного матеріалу.** Соціальні, культурні, інформаційні зміни значною мірою впливають на процеси формування особистості підлітків. У той же час сучасні зміни в суспільстві, інтеграція України до європейського простору та зростаючі вимоги до якості підготовки фахівців сектору безпеки й оборони актуалізують питання всебічного розвитку особистості. Одним із ключових елементів цього розвитку є формування гендерної та статевої культури, яке сприяє вихованню відповідального ставлення до власної сексуальності, а також розвитку моральних цінностей, самосвідомості та соціальної зрілості.



Статеве виховання, в свою чергу, виступає фундаментом для формування гендерної та статевої культури особистості. Саме завдяки комплексному, поетапному та науково обґрунтованому статевому вихованню молодь отримує не лише знання про фізіологічні зміни та репродуктивне здоров'я, а й розуміння соціальних ролей та відповідальності у міжособистісних стосунках. Це створює підґрунтя для зниження впливу гендерних стереотипів, а також для формування толерантності, взаємоповаги та готовності працювати в колективі, що є критично важливим для майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що тема статевого виховання на сьогодні дуже актуальна. Проте у багатьох сім'ях, родинах, навчальних закладах і навіть на державному рівні це питання залишається недостатньо висвітленим або оцінюється поверхнево. Саме це стає причиною дезінформації в темі статевої стосунків, формуються хибні уявлення щодо висвітлення теми сексуальності, зростає рівень сексуального насильства та знижується здатність усвідомленого прийняття рішень у сфері статевої та міжособистісних стосунків.

Таким чином, постає проблема: як якісно та ефективно реалізовувати статеве виховання підлітків і що для цього потрібно знати? Вирішення цієї проблеми вимагає цілісного підходу, який би поєднував освітні, психологічні, соціальні та педагогічні аспекти.

Упродовж минулого століття в Україні питання статевого виховання практично не висвітлювалося. Однак у працях таких видатних педагогів, як А. Макаренко та В. Сухомлинський, зустрічаються рекомендації щодо виховання дітей, зокрема в аспекті статевого виховання, переважно в контексті сімейного оточення [1, с. 330].

Вивчення цієї теми стало більш інтенсивним завдяки дослідженням, які провели В. Кравець [4], О. Кузнецова [3], А. Кузьмінський [2].

Проаналізуємо те, як ці вчені характеризували поняття статевого виховання, щоб мати змогу відштовхуватись від цих визначень у нашому дослідженні.

Статеве виховання, на думку А. Кузьмінського, – це процес оволодіння молодим поколінням моральною культурою у сфері взаємин статей, формування в нього потреб керуватися в стосунках осіб протилежної статі нормами моралі [2, с. 189].

На думку О. Кузнецової, статеве виховання є частиною морального виховання. Даний процес включає в себе соціальний, психологічний, медичний та інші аспекти. Предметом виховання є відносини людини однієї статі до іншої [3, с. 83].

На переконання В. Кравця, статеве виховання це процес систематичного, свідомо запланованого і здійснюваного виховання, що передбачає певний кінцевий результат дії – формування статевої свідомості та поведінки [4, с. 32].

Узагальнюючи ці визначення, можна сказати, що статеве виховання – це процес цілеспрямованого формування в особистості відповідального ставлення



до власної сексуальності та статевого відносин, що включає моральні, соціальні, психологічні та медичні аспекти. Це виховання спрямоване на розвиток моральних норм і стандартів поведінки в стосунках між особами різної статі, а також на формування свідомості щодо статевої ідентичності та поведінки.

Так статево виховання безпосередньо впливає на професійне становлення майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Адже воно також сприяє розвитку емоційної зрілості, вміння працювати в команді, формує толерантне ставлення до представників обох статей і запобігає проявам гендерної дискримінації чи конфліктів на цю тему у колективі. Крім того, виховання відповідального ставлення до власного тіла та здоров'я знижує ризики поведінки, яка може загрожувати професійній придатності, наприклад, небажаних хвороб або психологічних травм. Розуміння особистих кордонів та розвиток навичок конструктивної комунікації допомагає уникати непорозумінь під час роботи і підтримувати здоровий психологічний клімат у колективі, що є критично важливим для ефективного виконання службових завдань.

Проте у наш час спостерігається недостатня гендерна та статева освіченість серед молоді. Це стає причиною соціальних і психологічних проблем, що вкрай негативно позначаються на їхньому розвитку. Недостатня поінформованість про фізіологічні процеси організму, репродуктивне здоров'я та міжособистісні стосунки часто призводить до формування хибних уявлень про статево поведінку, поширення гендерних стереотипів та підвищення ризику появи девіантної поведінки. Прикладом цього можуть стати різні вуличні опитування, які зараз часто з'являються у мережі Інтернет. Молоді чоловіки не обізнані у тому як функціонують жіночі статеві органи, не знають, що таке менструація, а також не розуміють основ фізіології власного тіла.

Через нестачу або відсутність гендерної та статевої освіти у школах та родині підлітки не отримують достовірної інформації та черпають її з неперевіраних джерел. Так у них з'являються викривлені уявлення про статево стосунки, будову тіла, контрацепцію, згоду та особисті кордони. Незнання призводить не лише до сорому і страху обговорювати тему сексуальності, а й до поширення міфів, упереджень та дискримінації.

Забезпечення статевого виховання підлітків є спільним завданням сім'ї та закладів освіти. Батьки відіграють ключову роль у цьому процесі, адже саме у сімейному середовищі закладаються перші уявлення про статево стосунки та відповідальне ставлення до власного здоров'я. Водночас школа має виконувати систематичну й науково обґрунтовану просвітницьку функцію, що включає інформування про фізіологічний розвиток, репродуктивне здоров'я та культуру міжособистісних відносин. Адже саме це допоможе майбутнім фахівцям застосовувати свої знання на практиці й розвивати професійно важливі якості, необхідні для служби в секторі безпеки та оборони.



До цього процесу доцільно залучати й спеціалістів – психологів, соціальних педагогів, лікарів, які здатні надати підліткам достовірну інформацію та професійну підтримку. Такий комплексний підхід зумовлений необхідністю формування цілісного розуміння проблеми та попередження деструктивної поведінки у молодіжному середовищі.

Саме через відсутність такого комплексного підходу до формування гендерної та статевої культури у нашій країні зустрічається надзвичайно багато випадків згвалтувань, ранньої вагітності серед підлітків та небажаної вагітності уже в дорослому віці, що призводить до зростання кількості переривань вагітності.

Тому питання того, як саме має здійснюватися статеве виховання у підлітковому віці, набуває особливої актуальності. Недостатньо лише передати базові знання з біології чи гігієни – важливо поєднати основи збереження власного здоров'я із формуванням цінностей та культури спілкування. Формування статевої та гендерної культури повинно здійснюватися систематично, дохідливо та з урахуванням вікових особливостей учнів, аби уникнути як надмірної складності, так і спрощення теми. При цьому необхідним є поєднання інформативного компоненту з практичними рекомендаціями, що допоможе підліткам не лише засвоїти знання, а й навчитися застосовувати їх у своєму житті.

У своєму дослідженні С. Пилипенко та В. Пилипенко розглянули процес статевого виховання та визначили основні етапи, на які його можна поділити. Процес статевого виховання молодого покоління можна розділити на п'ять основних стадій або етапів. Перший етап, який має починатися з двох до семи років, вміщує у собі пізнання дитиною власного «Я», зародження поняття про будову свого тіла, отримання правдивих і найбільш повних (звісно, з урахуванням віку) відповідей на запитання: чим відрізняється хлопчик від дівчинки, звідки з'являються діти? На другому етапі, який охоплює вік від восьми до одинадцяти років, інформація, отримана на першому етапі, має бути конкретизована, потрібно допомогти дитині упорядкувати свої знання так, щоб уникнути психологічної травми. Дуже важливо ще задовго до першої менструації пояснити дівчатам, які зміни можуть відбутися в їхньому організмі. У свою чергу, і хлопчикам необхідно пояснити про зміни, які почнуть з'являтися в їх організмі (оволосіння на тілі, ерекція тощо). Третій етап, який має охоплювати період від одинадцяти до тринадцяти років, має бути спрямований на інформування підлітків про статеві відносини. До того ж у цей час виникають перші симпатії, складаються пари. І тут важливо не тільки надати їм якусь інформацію про фізіологію людини, але й детально опрацювати з ними моральну і правову сторони статевих взаємин. На четвертому етапі, який має починатися з 14 до 18 років, і на п'ятому етапах статевого виховання, після 19 років, має відбуватися зміцнення і частко реалізація фізіологічної ролі чоловіка і жінки,



підвищення рівня контрацептивної культури, ознайомлення зі специфікою встановлення стабільних відносин між партнерами [5, с. 171].

Таким чином, ефективність статевого виховання полягає у його поетапності, системності та врахуванні вікових і психологічних особливостей підлітка. Кожен етап виконує свою унікальну функцію – від формування основних уявлень про власну фізіологію до осмислення моральних і правових аспектів міжособистісних стосунків. Саме послідовне і комплексне впровадження статевого виховання забезпечує не лише обізнаність підлітків, а й формує у них відповідальне ставлення до власного здоров'я, статевої поведінки та майбутнього сімейного життя. Ось чому формування гендерної та статевої культури має розглядатися як невід'ємна складова цілісного розвитку особистості. Саме такий підхід до його реалізації допоможе виховати свідому особистість, яка розумітиме кордони власного та чужого тіла, буде відповідально ставитися до власного здоров'я, вмітиме будувати здорові стосунки та приймати зважені рішення щодо інтимного життя.

Важливою умовою успішної реалізації завдань статевого виховання є забезпечення органічного поєднання природничо-наукових (фізіологічних, медико-гігієнічних) і соціально-моральних аспектів виховання [6, с. 246].

Науковці В. Благінін і Н. Белкіна наголошують на особливій ролі сім'ї у процесі статевого виховання дітей. На їхній погляд, статево виховання полягає у формуванні свідомості дитини у відповідності з її належністю до певної статі, забезпеченні умов для нормального психосексуального розвитку особистості, засвоєнні суспільно усталених нормативів статевої поведінки і здійснюється завдяки характеру спілкування дитини у колі сім'ї, змісту гри, занять та навчання, орієнтованих на успішне виконання статевих ролей – хлопчика, юнака, сина, нареченого, батька, чоловіка (для жіночої статі відповідно) [7, с. 181].

Сім'я відіграє ключову роль у формуванні гендерної ідентичності та психосексуального розвитку дитини. Саме завдяки взаємодії з батьками, характеру спілкування, змісту ігор, занять і навчальних активностей дитина засвоює соціально визначені норми статевої поведінки та опановує відповідні ролі. Тому ефективно статево виховання неможливе без активної участі сім'ї, яка створює базу для розвитку здорової, гармонійної та соціально відповідальної особистості.

Проте в сучасних умовах ефективного здійснення виховання гендерної та статевої культури часто ускладнюється через упереджене ставлення до цієї теми, недостатню поінформованість батьків, гендерні та соціальні стереотипи. Тому дуже важливо досліджувати тему статевого виховання і далі, щоб інформувати сім'ї, які, очевидно, є невід'ємним інститутом для формування статевої вихованості індивіда.

Разом з тим прямо або опосередковано на формування особистості впливають не лише певні особи, сімейний і шкільний устрій, а й вулиця, громадські



установи, суспільний лад. Іншими словами, виховує все, але не всі можуть бути вихователями. Основне завдання вихователя у процесі статевого виховання – оптимально узгодити свої позитивні виховні зусилля з реальним, діалектично-суперечливим життям [8, с. 7].

Як вже і зазначалося раніше, нестача поінформованості підлітків змушує їх шукати відповіді на свої питання деінде. Але все ж вирішальне значення у тому, чи отримає молодь достовірні знання відіграє вихователь у ролі батьків чи педагогів. У процесі статевого виховання вихователь повинен не лише передавати знання про фізіологію та репродуктивне здоров'я, а й формувати моральні та ціннісні орієнтири, культуру статевого взаємин, навички безпечної поведінки та морально-правові уявлення. Важливо, щоб він враховував суперечливість і неоднозначність соціального середовища, інтегруючи свої позитивні зусилля у життєві реалії підлітка. Такий комплексний підхід дозволяє не лише знизити ризики деструктивної поведінки, а й сприяє розвитку гармонійної, відповідальної і соціально адаптованої особистості, здатної приймати усвідомлені рішення у сфері власного здоров'я, статевого та міжособистісних стосунків.

Крім цього, це підкреслює важливу роль сім'ї у формуванні свідомості підлітка щодо його статевої ідентичності та норм поведінки. Їхня відкрита та підтримувальна позиція допомагає дитині краще засвоїти шкільні знання, критично мислити та приймати відповідальні рішення у майбутньому. Важливим аспектом формування гендерної та статевої культури є вміння враховувати реальні життєві ситуації та гнучко адаптувати підходи до них. Таким чином, ми вважаємо, що збалансований підхід у сприянні розвитку здорових статевого уявлень та поведінки у дітей та підлітків є надзвичайно важливим у статевого вихованні.

У своїх працях зарубіжні дослідники чітко визначають мету статевого виховання, підкреслюючи, що вона не полягає у забороні статевого стосунку, а спрямована на надання інформаційної та компетентної бази, яка допомагає зменшити ризик захворювань, що передаються статевим шляхом, та формувати культуру статевого взаємин [9, с. 52].

Однією з ключових перешкод у здійсненні ефективного статевого виховання є поширені страхи батьків, що надання підліткам інформації про фізіологію, репродуктивне здоров'я та безпечні статеві стосунки може провокувати ранню сексуальну активність. Такі побоювання, часто підкріплені соціальними стереотипами та упередженнями, змушують батьків уникати відвертого обговорення теми або надавати неповну, спотворену інформацію.

Важливим досягненням політики у сфері статевого виховання, що понад століття впроваджується у європейських країнах, є результати дослідження під загальною назвою «Про вплив освітніх програм статевого виховання школярів на їхню сексуальну поведінку». Проект, виконаний групою науковців Кельнсь-



кого університету за замовленням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), засвідчив, що подібні програми не спричиняють прискорення початку статевого життя учнів, як це часто стверджують їхні критики. Навпаки, заняття, побудовані відповідно до цих програм, або віддаляють початок сексуальної активності, або роблять його більш усвідомленим і впорядкованим. Проведені дослідження показали, що учні, які пройшли курс статевого виховання, реалізують своє статеве життя з більшою серйозністю та відповідальністю і в той же час менш ризиковано порівняно з однолітками, які не навчалися за цим курсом [10, с. 66].

Статеве виховання - це процес, спрямований на вироблення якостей, властивостей особистості, що дозволяє провести власну статеву ідентифікацію та виробити необхідну (в співвідношенні з морально-етичними нормами суспільства) поведінку людини до представників протилежної статі на всіх етапах життєдіяльності. Статеве виховання повинно відповідати суспільним потребам і бути спрямованим на особистісний розвиток людини, формування ціннісних орієнтирів і переконань відповідно до усталених суспільних і моральних норм, оволодіння необхідними навичками життєдіяльності. Впровадження статевого виховання повинно поєднувати як формальний (школа, медичні установи), так і неформальний підходи (сім'я, громадські організації тощо). [11, с. 160].

Це свідчить про необхідність впровадження комплексного підходу до формування гендерної та статевої культури у навчальних закладах. Комплексний підхід має поєднувати навчальний процес вдома та школі із діяльністю психологів, соціальних педагогів і медичних працівників, а також враховувати соціальне середовище та сучасні виклики, які впливають на поведінку підлітків. Лише така всебічна, системна стратегія дозволяє забезпечити надходження достовірної інформації до підлітків, формувати усвідомлене ставлення до власного тіла та здоров'я, запобігати ризикованій поведінці, сприяти гармонійному розвитку особистості та підготовці молоді до відповідального дорослого життя. У контексті підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони це набуває особливого значення, адже саме сформована статева та гендерна культура особистості сприяє розвитку таких якостей, як дисциплінованість, стресостійкість, уміння працювати в команді та дотримуватися професійних стандартів.

Потрібно знати, що якісне та ефективне статеве виховання підлітків потребує комплексного підходу, який враховує вікові, психологічні та соціальні особливості розвитку молоді. Перш за все, реалізація такого виховання повинна бути поетапною, оскільки розвиток дитини відбувається поступово, і її здатність сприймати та розуміти інформацію змінюється з віком. Поступовість дозволяє уникнути інформаційного перевантаження та формує цілісну систему знань у молодого покоління, що в майбутньому добре вплине на їхні статеві відносини.



На ранніх етапах діти знайомляться з базовими поняттями – частинами тіла, правилами гігієни, відмінностями між статями. У підлітковому віці інформація розширюється: пояснюється фізіологія статевого дозрівання, поняття згоди, емоційні аспекти стосунків, відповідальність за власні рішення. Далі до навчання додаються теми контрацепції та репродуктивного здоров'я.

Сім'я, школа та спеціалісти (психологи, соціальні педагоги, лікарі) повинні тісно взаємодіяти, створюючи умови для безпечного та ефективного виховання. Батьки відіграють ключову роль у закладанні перших уявлень про статеві взаємини та гендерну ідентичність, формують перші цінності, тоді як школа забезпечує систематизовану, науково обґрунтовану просвітницьку роботу. Важливим є врахування суперечливості соціального середовища: підлітки одночасно піддаються впливу сім'ї, однолітків, вулиці, громадських установ і медіа, проте лише свідомий підхід до виховання здатний правильно вплинути на особистість підлітка.

Слід також долати упередження та страхи батьків, що надання підліткам інформації про статеві аспекти розвитку провокує ранню сексуальну активність. Дослідження показали, що правильно структуровані освітні програми не лише не прискорюють початок статевого життя, а й сприяють більш усвідомленій та безпечній реалізації цього процесу. Статеві виховані підлітки демонструють менш ризиковану поведінку, що підкреслює ефективність системного підходу до навчання.

Отже, формування гендерної та статевої культури підлітків – це цілісний процес формування особистості, який поєднує інформування, розвиток цінностей, навичок відповідальної поведінки та усвідомлене ставлення до власного здоров'я. Лише такий системний, комплексний підхід забезпечує гармонійний розвиток підлітків, підготовку їх до дорослого життя та зниження ризикованої поведінки. А в контексті професійного становлення майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони це має особливе значення, оскільки дозволяє формувати психологічну готовність до служби, дисциплінованість та взаємодіяти з різними людьми без упереджень. Сформована статеві й гендерна культура сприяє розвитку професійно важливих якостей, підвищує рівень соціальної відповідальності, що є необхідною умовою ефективної діяльності в силових структурах і забезпечення безпеки громадськості.

### *Література*

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Рад. школа, 1976-1978. – Т. 1. – С. 49-103.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2006. – 328 с.
3. Кузнєцова О.А. Статеві виховання школярів. Миколаїв, 2004. 176 с.



4. Кравець В. П. Психолого-педагогічні основи підготовки школярів до сімейного життя / В. П. Кравець. – Тернопіль : Богдан, 1997. – 180 с.
5. Пилипенко С., Пилипенко В. Проблеми статевого виховання підлітків у сучасному закладі освіти. Витоки педагогічної майстерності. Вип. 22. 2018. С. 170–174.
6. Чемоданов В.І. Статеве виховання: стан і завдання // Хрестоматія з методики навчання біології. Для студ. біол. спец. вищих пед. навч. закл./ Авторукладач О.А. Цуруль. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 243- 247.
7. Балагінін Н. І. Родинно-сімейна енциклопедія / В. М. Благінін, Н. І. Белкіна // За заг. ред. Ф. С. Аврата. – К. : Богдана, 1996. – 438 с.
8. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. – К., 2014. – 136 с.
9. Fricher R., Lerch J. Zur Theorie der Sexualität und Sexualerziehung. Weinheim : Beltz, 1976. 334 s.
10. Паничок Т.Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2010. 200 с.
11. Смирнова В.Р., Яремко Р.Я., Статеве виховання дітей як важливий елемент розвитку психічно здорової особистості. Теорія контрольності та актуальні проблеми сучасної психології: матеріали наукових читань, присвячених 115-й річниці від дня народження Ярослава Івановича Цурковського – відомого українського вченого-психолога, громадського діяча (20 лютого 2020 р., м. Львів). Львів, 2020. С. 158-161

### References

1. Sukhomlynskyi, V. O. (1976–1978). Vybrani tvory v p'iaty tomakh [Selected works in five volumes]. (Vol. 1, pp. 49–103). Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].
2. Kuzminskyi, A. I. (2006). Pedahohika rodynnoho vykhovannia [Pedagogy of family upbringing]: navch. posib. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].
3. Kuznietsova, O. A. (2004). Stateve vykhovannia shkoliariv [Sexual education of schoolchildren] Mykolaiv. [in Ukrainian].
4. Kravets, V. P. (1997). Psykholoho-pedahohichni osnovy pidhotovky shkoliariv do simeinoho zhyttia [Psychological and pedagogical foundations of preparing schoolchildren for family life]. Ternopil: Bohdan. [in Ukrainian].
5. Pylypenko, S., & Pylypenko, V. (2018). Problemy statevoho vykhovannia pidlitkiv u suchasnomu zakladi osvity [Problems of sexual education of adolescents in modern educational institutions]. Vytoky pedahohichnoi maisternosti, 22, 170–174. [in Ukrainian].
6. Chemodanov, V. I. (2007). Stateve vykhovannia: stan i zavdannia. [Sexual education: state and tasks]. In O. A. Tsurul (Ed.), Khrestomatiia z metodyky navchannia biolohii dlia studentiv biolohichnykh spetsialnostei vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladiv (pp. 243–247). Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
7. Blahinin, V. M., & Belkina, N. I. (1996). Rodynno-simeina entsyklopediia [Family encyclopedia] (F. S. Avrat, Ed.). Kyiv: Bohdana. [in Ukrainian].
8. Leshchuk, N. O., Savych, Zh. V., Holotsvan, O. A., & Syvokhop, Ya. M. (2014). Stateve vykhovannia i reproduktyvne zdorovia pidlitkiv ta molodi [Sexual education and reproductive health of adolescents and youth]: navch. posib. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Fricher, R., & Lerch, J. (1976). Zur Theorie der Sexualität und Sexualerziehung. [On the theory of sexuality and sexual education]. Weinheim: Beltz. [in English].
10. Panychok, T. Ya. (2010). Stateve vykhovannia uchnivskoi molodi u Nimechchyni [Sexual education of school youth in Germany] (Candidate's thesis, 13.00.07). Ternopil. [in Ukrainian].



ISSN (print) 2708-7530

Наукові перспективи № 5(71) 2026

11. Smyrnova, V. R., & Yaremko, R. Ya. (2020). *Stateve vykhovannia ditei yak vazhlyvyi element rozvytku psykhhichno zdorovoi osobystosti* [Sexual education of children as an important element in the development of a mentally healthy personality]. In *Teoriia kontrolnosti ta aktualni problemy suchasnoi psykholohii: materialy naukovykh chytan, prysviachenykh 115-y richnytsi vid dnia narodzhennia Yaroslava Ivanovycha Tsurkovskoho – vidomoho ukrainskoho vchenoho-psykhologa, hromadskoho diiacha* (pp. 158–161). Lviv [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 11.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.05.2026

